

ספרים

הודו

ספר זה הוא ראשון בסדרת ספרים בינלאומית בשם „אמנות העולם, יסודותיה ההיסטוריים, התברתיים והדתיים“, המתכננת ששה-עשר כרכים לתיאור אמנותן של התרבויות הלא-אירופיות בלבד. סידרה זאת היא חוליה במפעלים בינלאומיים המתרבים בירמינו אלה, שיסודם ריבוי התמונות הצבעוניות המתאפשר במחירים מתקבלים-על-הדעת רק עליידי הדפסה בכמויות גדולות מאד, לשם הוצאה בשפות שונות ובארצות שונות בכתאחת. כל כרך הוא שלם ומסוים בעצמו ומגולל יריעה רחבה של אמנות תחום התרבות שהוא עוסק בו לאורך כל תקופת התפתחותה ובכל צורותיה: בנין, פיסול, ציור והאמנויות הגלוות.

המשימה המוטלת על המחברים קשה היא ביותר, שהרי לפרקים עליהם להקיף בכרך אחד תחום המשתרע על מרחבים גדולים ביותר משך תקופה של אלפי שנים. הערה אחת של מחבר הכרך שלפנינו עשויה להבהיר לנו את הקושי: מספר היצירות האמנותיות הידועות בתחום האמנות ההודית עולה על מספרן של יצירות האמנות (להר) ציא את האמנות החדושה) הידועות באירופה.

המחבר מוכן יפה לתפקידו. עוד לפני שלוש שנה ויותר התחיל את דרכו בספר גדול ומקיף, „התקופות של התרבות ההודית“,¹ ובו ניסה להכניס סדר בתוך התוהו-ובוהו של שלוש-אלפים וחמש-מאות שנות התפתחות רב-גונית ומסובכת ביותר, על הופעותיה התרבותיות. אחר עבר בעצמו

להודו ופעל שם שלוש שנה כמנהל אחד מוויאוניי-האמנות החשובים ביותר וכפרוי-פיסור לאמנות הודית באוניברסיטה של בארודא. הודות לכל הנתונים האלה חזקה על המחבר שבקי הוא בתחום שהוא כותב עליו כמעטים בלבד בין חוקרי-המערב.

הצלחתו העיקרית של המחבר מתבטאת בכך שהשפיל להבהיר את שלבי ההתפתחות ההיסטורית והתרבותית, בעיקר במבואות שהוא מקדים לספר בכללו ולכל פרק שבו. במבואות אלה מתנהר הרקע החברתי, ההיסטורי, הדתי והתרבותי אף לקורא שזו לו פגישתו הראשונה עם העולם הרחב והעשיר של הודו. בשמונה פרקים מצומצמים ודחויים מאד מעביר הוא את הקורא מ„תרבות האינדוס“ טרום-ההיסטורית (מ־2500 עד 1500 לפנה״ס), בדרך האמנות ההודו-ארית הקדומה של כובשי הודו האריים, אל האמנות הקלאסית ההודית, שתקופתה בערך מראשית הספירה עד למאה השביעית; משם לתקופה ההינדואית של ימי-הביניים, המיצגת את העולם שנתהווה בהודו על-ידי החדירה המחודשת של תרבות העמים הכבושים לתוך התרבות הארית של שכבת הכובשים-השליטים; אחר באה התקופה שחותמה הפיבוש המוסלמי, ובסוף סוקר המחבר אף את האירועים הרוחניים והאמנותיים שבאו מפות הפיבוש האירופי ותחיית האמנות המקומית בעקבות ההשפעות האירופיות.

אין ספר על אמנות יכול להסתפק כמובן בתיאור של קווי התפתחות היסטורית, חברתית ורוחנית בלבד ולדלג על הצגת היצירות עצמן ותיאורן. ואמנם מתאר המחבר בכל פרק ופרק בפרוטרוט כמה וכמה יצירות ומנתח את המיוחד שבסגנון המאפיין אותן. בסך-הכל מתואר בספר מספר גדול של יצירות, גדול אולי יותר ממה שעשוי לקלוט קורא לא-מוכן. לכן לא תמיד קלה הקריאה בספר, ובעיקר בחלקיו התיאוריים, ומה עוד שהקורא נתקל בשמות זרים ומרובים הרבה ובמערכת כינויים מקצועיים הודיים, שבלעדיהם אי-אפשר אלא שקשה לקורא בפעם הראשונה להסתגל להם. מי

¹ Hermann Goetz, Epochen der Indischen Kultur, Leipzig 1929.

רויות ההדפסה בצבע מעבר לגבול המועיל לשם משיכת עין־הרבים.

לבסוף יש לברך את המו"ל על העזתו, בה שיתף עצמו למפעל הבינלאומי הגדול. במע" שה העזה זה עשוי הוא לזכות את הקהל העברי בסידרת ספרים מועילה ויפה ביותר, שעדיין אין לנו כמותה וכדומה לה. בצורתו אין הספר נופל בשום פנים מן ההוצאות בלשונות המערב השונות, ואולי אף עולה הוא על כמה מהן. ההדפסה נקיה ומדויקת, צורת האות החדשה שהשתמשו בה יוצרת תמונת־עמוד נקייה, שקטה ושוות־גוון; ואף על־פי שאולי היא גדולה קצת מדי ביחס לאורך השורות (עדיין אינה קיימת אלא בגודל האחד), יש לברך על שימושה. הירר הור קטן, איך היה נראה העמוד בשילוב עם התמונות אילו נדפס באות המקובלת, יעמיד את המהרהר מיד על המעלה הגדולה שיש בשימוש באות חדשה זו, שנצטרך להתרגל אליה. במיוחד יש גם להצביע על המלאכה הנאה שנעשתה בהדפסת התמונות הרבות על פני העמודים המודפסים, ועל הכריכה, העולה בטיבה ובטוב־טעמה על המקובל אצלנו אפילו בספרים יקרים, ועל הנרתק לשמירת הכרך המצופה עיטוף, שגם עליו עוד תמונות.

נוצר כאן טיפוס חדש של ספר עברי, מצד תכנון כמצד צורתו, ועל כך יש לברך. שלושה כרכים נוספים הובטחו לנו לחדשים הקרובים: אפריקה, סין ואמריקה הקדומה. יש לקוות שהקהל יחזק את ידי המו"ל ובכך יאפשר לו להמשיך בהוצאת הסידרה כולה.

משירת הורו

זה כמאה־וחמישים שנה שהעולם המערבי — הנוצרי בכל מהותו — התחיל לפתוח לו פתחים אל עולמות התרבות הזרים אשר דרכם היתה מחוץ לתחומי התפתחותו שלו, הן מבחינת ההיסטוריה הן מבחינת רוחנית. מאז קנו להן שביטה בהשכלה האירופית הרבה יצירות־הגות־ישירה משל שתי תרבויות־אסיה הגדולות, ההודית והסינית. באשר

שמדבר על הפורטאל של הקתדראלה נרטרדם בפאריו, שנבנתה בראשית התקופה הגותית, יכול לבטוח בקליטת דבריו יותר ממי שצריך לתאר את הטוראנא המזרחי של הסופא־בסאנצ'י מתקופת השאטאוא־האנא. הקורא המעוניין באמת ימצא עזר־מה בנספחים, בעיקר בלוח־הזמנים הנותן לו לראות במבט קל את הנקודות החשובות בכרונולוגיה ההודית (בהקבלה לאירועים בשאר חלקי אסיה ובתחום הים התיכון), ובביאורי מלים וכינויים הודיים הנספחים ברשימה לפי סדר א"ב. יש גם מפה (שהיתה יכולה להיות שקופה יותר), ויש מורה־דרך ביבליוגרפי מפורט למדי, העשוי להדריך את כל מי שירצה להכיר ביתר־פירוט את ענייני האמנות ההודית.

אפנייים הם לספר הלוחות הצבעוניים. אי אפשר לתת על גבי פחות משבעים לוחות ייצוג מלא של השפע שבאמנות ההודית, ומובן־מאליו שכל המכיר את התחום מפירי־סומים אחרים יצטער על יצירה זו או זו שמקומה נעדר כאן; אלא שאין מקום לתלונות בענין זה, מפני שכל מבחר אחר בהקף הנתון בהכרח יהיה לקוי באותה מידה. תפקיד הבחירה הוקל קצת על־ידי צימצום בתמונות של יצירות בודיסטיות עד למידה ההכרחית ביותר, שכן לאמנות הבודהיזם נועד כרך מיוחד בתוך הסידרה.

הלוחות הצבעוניים מודפסים ברמה הטובה הנהוגה כיום בעולם בספרים מסוג זה. ומי שהספר בידו מחזיק במבחר יפה ביותר של תמונות מרהיבות־עין של יצירות אמנות הודית מכל התקופות ומכל הסוגים העיקריים. לפעמים פוגמת הרפרודוקציה בצבע־ניתת דווקא; כמה צילומי בניינים ופסלים היו אולי ברורים וענייניים יותר אילו ויתרו על צבענותם. אבל טענה זו יש להפנות כלפי כל הנהגה החדש הזה לנצל את אפשר

* הרמן גאץ: הודו — חמשת אלפי שנות אמנות הודית, עם ששים־ושמונה תמונות צבעוניות; הוצאת דביר ועם־עובד, 1961; 304 עמ'.